

POEZIJOS LYGTYS

G. Patacko eilėraštis dažnai prasideda tartum iš nieko – nuo nereikšmingo įvykio, buities ar peizažo detalės. Bet nereikšminga tai tik tada, jei priimame iš anksto aiškų daiktų tvarką, nekintančių vertybių pakopas – tiems, kas „save įprasmino, atradę / kovos dėl būvio kaukę, trafaretą“. Tokiai pozicijai G. Patackas priešina „kūrėjo dalią, ieškančią prasmės“. Gyvenimo smulkmenos pasirodo vertesnės už lyrinį aikčiojimą ir nuasmenintus šampus. Smalsioms akims pasaulis pilnas jėgos ir grožio.

G. Patacko eilėse poezija nuolat gretinama su pažinimu. Pasaulis paklūsta tiriančiam žvilgsniui, išardomas, suskaidomas, kad pro išorinius pavidalus atsiskleistų esmė, pro iliuziją ir apsirikimus – tiesa. Ne viename eilėraštyje kalbama apie sunkų pažinimo kelią, pastangas išsivaduoti iš dvilypumo, perprasti priešybes. Poleminę įtampą palaiko gyvas komunikabilumo poreikis:

Tau reik kimios melodijos eilutėj
prie kiosko, garso, spjaunamo iš lūpų,
tau reikia balso, įžeisto ir liūdno,
ir rafinuoto priemiesčių žargono.
Kaip gabalo ožkos, kurį suvalgei,
tau reik kalbos – bušmenų, skitų, anglų...

Poetas yra atidus žmonių bendravimo kolizijoms. Asmeniškai dviejų žmonių santykiai tampa pretekstu pokalbiui apie gyvenimo kartojimąsi ir kiekvienąsyk iš naujo įgyjamą patirtį. Tai, kas išgyvenama šią akimirką, primena senas („beveik kaip ir prieš šimtą metų“) istorijas, „trumpalaikis meilės sentimentas“ rungiasi su nebylios gamtos amžinumu. Išgyvenimo tiesa pasiekama tik per budrią savistabą, nuolatinį savęs tikrinimą ir vertinimą: „Ir neišaiškintas artumas“, „Jų iškraipyti, nerealūs, / Viens kitą tyrėme vogčia“, „Mes dar tylėjom, nesupratom“, „Dabar belieka vien išspręsti, / Kurio iš mūs liūdnesnės akys, / Kuris iš mūsų netikresnis“. Geidžiamas artumas atkovojuamas iš nesupratimo, nesantaikos, melo – „duoklės išsiskyrimui, mirčiai“.

Aktuali G. Patackui kalbos ženkle problema. Daiktų įvardijimas jam tolygus jų išplėšimui iš nebūties. Daikto ir žodžio tapatumas nėra duotas iš anksto, jo siekiama, nuolat abejojant, tikrinant kalbą ir tikrovę „pro logikos kvadratinės akis“. Niekad neužmirštama, kad sukurtinė meno tikrovė yra sąlygiška, neatstojanti realiosios. Tarp ženklo ir daikto lieka aiški riba, verčianti abejoti pažinimo tikrumu:

...O židiny vėl susidrums ugnis,
Lakiais daiktais iškreivinus vaizduotę,
Atslūgs tyla, suleidusi šaknis
Į apgaulingą, birų dulkių plotą –
Kamputį smegenų, kur susiplojo
Simboliška ir neskaudi vinis.

Begarsis aidas, tūkstantmečiais rėktas,
Atgims gerklėj, bet amžinai tingi
Erdvė tylės kaip užšifruotas tekstas,
Ir rankos judesys – uždengt akis –
Bus sąmoningas aktas, ne refleksas.

Vardai tartum pradeda nepriklausomą gyvenimą („Varliai vėl miega žolėse, [...] o tiesa / Pro miegą kelia galvą sunkią“), erdvė ir laikas atsiskiria nuo daiktų. Psichologinei realybei ieškoma objektyvaus mato, asmenišką patirtį žvelgiama nešališko vertintojo akimis: „Veidai, kuriuos nepajėgė nešioti, / Tačiau nukopijavo atmintis“, „jos kontūras – ar sielos krūvis“, „kur jausmo vidurys ir kur jo kraštas“. Atstumą nuo daiktų ryškina meno ženklai:

...O klajoja, iširukę į laisvę,
praeities apsitrynę paveikslai
tarp žibintų, kolonų ir durų. –

G. Patackas sustabdo akimirką, kai realybė, patekusi į meno židinį, pradeda dvejetainis („dar ne medis ir jau ne žodis“) ir iliuzija prilįgsta tiesai, pakol ja vėl nesuabejoja kritiškas protas – „Nuo tavo lūpų pasislėpęs žodynas, / kad taptų siela garsui nekalta“.

Gaustos intelektualinės sąvokos, įvairių mokslo šakų terminija sugriežtina poeto mintį, nepalieka vietos nuotaikos impresionizmui, lyrinei improvizacijai. Poeto prielankumą klasikai. rodo ir eilėdaros dalykai: tvirtai suręstos strofos, išradinga rimų kompozicija, disciplinuotas jambas – mėgstamiausias metras. Bet tai ne akademiškas konstruktyvumas. Tobulai tvarkai priešinasi ironija, pastangos išeiti už literatūros, įvertinti ją iš šalies. Sukurtinė meno tikrovė, atitraukta nuo etinių vertybių, pasirodo nepilnavertė. „Rašalo dvasiai“, „ašarų ir rašalo klanams“ kontrastuoja gyvenimo jėga, grubus daikto grožis – „Dar lieka vienas vaistas – dinamitas, – / Tyla ir griausmas, rakto geležis“.

Nevengia G. Patackas disonanso, drastiško žodžio: „saulė tvieskė tartum spuogas“, „Mėnulio išpurtusios smegenys / Ir vėjas su perpiautom venom“, „Ir žvaigždynai dega tartum šunio / Fosforinės akys tamsoje“. Kultūros sąvokos maišosi su buitisku žodynu. Tiesa, kai kur tokie kontrastai atrodo lyg savitikslis žaidimas. Tačiau jų pamatas – taip pat priešinimasis nugludintai tiesai, susitaikymui („gal dėl to kad tapom tylūs uždari neperspektyvūs / viduriniai vidutiniai“). Kaip geidžiamas idealas teigiama kūno ir dvasios, buities ir minties vienovė:

...Už lempos šviesą, išminties garus
kilnoju taurę ir dažausi duoną,
už savo kūno tepalą raudoną,
o kraujo skoni, žemiškai sūrus!

Ne visi knygos eilėraščiai lygūs (nepriekaištingai pusiausvyrai, atrodo, prieštarautų autoriaus temperamentas). Kai kurie jų įdomesni užmojais, potencijom negu rezultatu. Kartais eilėraštis, prasidėjęs energingu mostu, baigiasi bendrokomis tiesomis („ir Kolumbas, pasaulį atradęs, / nebegali atrasti Europos“). Mintį stingdo literatūrinės gražmenos. Poetui, pakilusiam prieš „rašalo dvasią“, nelabai tiktų tokios rūšies patetika, kaip „O ilgas kūnas ošiančios žolės / Išsisklaidys po sutemų drumzles“ arba „Dangaus šviesom liepsnoja liūdesys / Taurėj varinėj, nelytėtoj lūpų“. Greta polemisko tradicinės temos atnaujinimo („...O aš savaip įsivaizduoju taiką“) naivokas atrodo eilėraščio „Nebaigtas pokalbis su istorija“ alegorizmas, dirbtinokos Laiko, Istorijos personifikacijos. Gana natūraliai įvesdamas į poeziją tarptautinius žodžius, autorius kartais peržengia tą ribą, kur jie jau tampa balastu. Pernelyg dažnas jų rimavimas (pavyzdžiui, vien eilėraštyje „Poetui“: arbitrų – orbitų, morfijaus – platformos, prospektas – spektras) dvelkteli inteligento žargonu. Literatūriškumo žymių atidesnė ausis aptiks ir būdinguose knygai intonacijos vingiuose, ritminiuose „ėjimuose“. Kartais jie pernelyg primena tiesioginius pirmtakus. Kad siela tikrai virpėtų „ant žodžių ašmenų“, kaip pasakyta paskutiniajame knygos eilėraštyje, to, kas jau buvo kitų kalboje, gal reiktų sąmoningai vengti.

Šitokios pretenzijos, žinoma, yra maksimalios. Bet nuolaidesnis matas G. Patacko knygai būtų per menkas.

Kęstutis Nastopka, *Išsprūstanti prasmė*, Vilnius: Vaga, 1991, p. 226–229.